

De sluizen van de watering Reigaarsvliet

M. Coornaert & J. Tilleman

1. Inleiding

Voordat we enkele bedenkingen neerschrijven aangaande de bedoelde sluizen, past het dat we trachten te bepalen in welke periode het genoemde waterschap ontstaan is. We wezen er meermaals op dat een strook schorreland niet mocht bedijkt worden zonder de vergunning van de graaf. De volgende stap in een dergelijke landwinning bestond er in dat de betrokken personen een gemeenschap gingen vormen, waarin zowel de rechten als de plichten van de eigenaars van de toekomstige polder vastgelegd werden.

Vooreerst bepaalde men dat de uitrusting van de polder aan de gemeenschap behoorde, nl. de zeewering, de uitwateringssluis, de afvoerkanalen, de bruggen en de heer- of openbare wegen, en dat de vernoemde zaken door de gemeenschap moesten onderhouden worden. Alle eigenaars binnen de gewonnen polder betaalden per gemet een bijdrage aan het gekozen bestuur van de nieuwe polder. *Zulke gemeenschap heette men een watering (1).*

In de periode voor de 10de eeuw was de Reie van Brugge nog steeds met de open zee verbonden door middel van het Zwin, ook geheten de Scheure. Aan beide zijden van het Zwin lag een uitgestrekt schorrevelde. Voor zover we konden uitmaken, werd het winnen van schorren ten noorden van Brugge aangevat in het midden van de 10de eeuw. Vooralsnog vermoeden we dat de inpoldering ten noordwesten en ten noordoosten van Brugge ongeveer in dezelfde periode op gang gekomen is. Op de oostzijde van het Zwin won men de polder van de Branddijk - Damweg, en op de westzijde *de polder van de Gentele - Evendijk A - Zidelinge*. Hoe dan ook, we beschouwen het waterschap van deze laatste polder als het voornaamste van beide landwinningsen, omdat het beheerd werd met behulp van een reglement, dat gold als een voorbeeld voor latere grote of kleine wateringen (2).

2. Het grondgebied van het waterschap van de Evendijk B

Nadat het land aan beide zijden van het Zwin gewonnen was, bleef er tussen de twee polders een breed schorrevelde liggen, waarin het Zwin liep van Brugge naar de Zinkval. Ondertussen waren de bedoelde schorren al lang rijp voor de bedijking. In die periode begon het Zwin van het zuiden uit te verslibben.

(1) M. COORNAERT, *Knokke en het Zwin, de geschiedenis, de topografie en de toponimie van Knokke, met een studie over de Zwindelta*, Tielt, 1974, pp. 145-147; p. 122 toont aan dat de eigenaars van de Nieuwe Hazegraspolder op 6 november 1784 een nieuw waterschap stichtten.

Idem, *Het tienderrecht in de oorspronkelijke parochie Oostkerke en op het eiland wulpen*, in: *Rond de Poldertorens*, 31, 1989, 3, pp. 2-20, beschrijft de indijking van de rechteroever van het Zwin.

(2) Idem, 1974, p. 146.

Om te beletten dat het zuideinde van de kreek verder breedte en diepte verloor, besloot men het zuidelijke deel ervan af te dammen, en op een geschikte plaats een sluis te bouwen, die de handelsschepen naar Brugge zou versassen.

Tegelijk kon men een groot stuk schorre op de zee heroveren. Dit plan werd ca. 1040 uitgevoerd. Men wierp *een tweede Evendijk* met een lengte van 21 km op. Een sluis werd gebouwd op een punt ca. 9 km ten noordoosten van Brugge (3).

Men zal zich afvragen waarom de bedoelde sluis niet gebouwd werd "ten Damme", d.i. de plaats waar de Scheure/Zwin afgesneden was, maar wel op 2 km ten noorden daarvan, nl. op het punt waar de Evendijk B de Ede afgedamd had. Vooreerst was het Zwin ter hoogte van de Ede toen nog beter bevaarbaar dan in de sektor ten zuiden daarvan. Om die reden *groef men een kanaal, dat de afgesneden Scheure/Zwin langs de binnenzijde van de Evendijk B (= Rombouts-wervedijk) verbond met de sluis van de Ede*. Die sluis moet in staat geweest zijn om de vaartuigen uit het Zwin te versassen, die vervolgens verder voeren in de nieuwe Scheure en de reeds bestaande Scheure naar Brugge.

Anderzijds moest men de nieuwe watering een middel verschaffen waarmee deze het overtollige water van haar eigen grondgebied en dit van de Reie kon lozen. Naar onze mening waagde men het toen nog niet om een uitwateringssluis te vestigen in de lange sektor van de Evendijk B, die aan de Zinkval grensde. Om die reden richtte het waterschap al zijn afwateringskanalen naar de boven bedoelde Ede. Het kan moeilijk anders of de sluis op de bewuste plaats bezat aanvankelijk een dubbele functie. Enerzijds versaste deze de handelsvaartuigen, en anderzijds loste deze het overtollige water naar het Zwin (4).

We omschrijven even de polder die dank zij de aanleg van de Evendijk B gewonnen werd. Aan de westzijde lagen de Gentele en de Oostdijk van (het latere) Blankenberge. De Evendijk B vertrok uit de Oostdijk oostwaarts. De dijklijn zwenkte verder zuidoostwaarts en zuidwaarts af, en sloot tenslotte "ten Damme" bij de Branddijk aan. De oostgrens van de bedoelde polder bestond uit de Branddijk, die overging in de huidige Polderstraat van Gere (St.-Kruis). Even verder zuidelijk liep de grens van de polder tot de plaats waar de Leet uitmondde in de Scheure, d.i. de benedenloop van de Reie. Tenslotte wijzen we erop dat de zuidgrens van de nieuwe polder verder westelijk bestond uit de Leet. De ommelopers van de latere wateringen Eiesluis en Reigaarsvliet bewijzen immers dat, van de Scheure tot de Gentele, hun grondgebied door middel van een dijk gescheiden was van de Leet.

3. Werd het waterschap binnen de Evendijk B aanvankelijk de Oostwatering genoemd?

Daar uit de periode voor 1300 weinig geschreven topografische bronnen bewaard zijn, valt het niet gemakkelijk om de namen te achterhalen, waarmee men de oudste polders en waterschappen aanduidde, vooral diegene die door een Evendijk gewonnen werden.

(3) *Idem, Dudzele en Sint-Lenaart, de geschiedenis, de topografie en de toponimie van Dudzele tot omstreeks 1914, met een studie over de Sint-Lenaartommegang (en het middeleeuwse tienderecht), 1985, p. 29.*

(4) *Idem, Waar en wanneer is Damme ontstaan? in : Rond de Poldertorens, 28, 1986, 2, p. 67.*

We weten wel dat de watering die binnen de Evendijk van Oostburg lag, de naam "Oude Yevene" droeg (5).

Anderzijds werd het waterschap binnen de Evendijk A tot in de 14de eeuw, "tusschen der Ghentele ende den Sidelinge" genoemd (6). Eerst ca. 1400 verschijnt de naam Blankenbergse Watering: "die wateringhe van Blankenberghe" (1317); "de groote wateringhe van Blankenberghe" (1416) (7).

Onze studie over de oorspronkelijke gemeente Uitkerke toont aan dat het tienderecht van de westelijke helft van de parochie in de Blankenbergse Watering, en het tienderecht van de oostelijke helft in de Watering Eiesluis lag. De scheiding tussen beide delen bestond uit de Gentele (= Blankenbergse Dijk). Het westelijk deel bevond zich dus "west over" (1235), "ultra dicum westover" (1242), "west over de Ghentele" (1247) (8). Een perceel wordt gesitueerd "in parrochia de Utkerke, in loco qui dicitur westover de Ghentele" (1247) (9). Het oostelijk deel van de tiende lag in "oestileet" (1238), "Uitkerke cost over" (1390), "oost over den dyck" (1647) (10). Overigens werden de bedoelde twee delen van de parochie genoemd "de groote graenthiende in Uitkerke, gheseyt Oostovere en Westover" (11).

Een charter uit 1337 noemt de Blankenbergse Watering: "*van der west wateringhe*" (12). Het bewuste waterschap kon echter niet zulke naam krijgen, voordat er aan de oostzijde van de Gentele de polder van de Evendijk B bedijkt werd. Maar zodra die landwinning tot stand kwam, lag het voor de hand dat de polder van de Evendijk A de naam Westwatering kreeg, en de polder aan de oostzijde ervan met de term *Oostwatering* aangeduid werd. We ontmoeten tot nogtoe geen attestatie van die naam, maar wel die van de term *Oostover*. We zullen de naam *Oostwatering* waarschijnlijk nergens meer ontmoeten, omdat het bedoelde waterschap zeer vroeg gesplitst werd in twee wateringen: Eiesluis en Reigaarsvliet (zie par. 8). Ook de naam Westwatering komt zelden voor, omdat al in de 11de eeuw een paar polders ten westen van de Zidelinge gewonnen werden. Anderzijds verscheen er af en toe een naam, die echter nooit de algemeen bekende term Blankenbergse Watering kon verdringen.

(5) Idem, *De delta van de Zinkval*, in: *Rond de Poldertorens*, 33, 1991, 2-3, pp. 41-87.

(6) Idem, *Sint-Pieters-op-de-Dijk, de topografie, de geschiedenis en de toponimie van Sint-Pieters-op-de-Dijk tot 1899, met een studie over de waterwegen*, 1972.

K. DE FLOU, *Woordenboek der Toponymie van Westelijk Vlaanderen, Vlaamsch Artesië, het Land van de Hoek, de graafschappen Guines en Boulogne en een deel van het graafschap Ponthieu, Gent-Brugge, 1914-1938*, IV, 600: "*nummis aquarum (= watergeld) inter Ghentele et Zilinghe*".

(7) K. DE FLOU, o.c., XVII, 65.

(8) M. COORNAERT, *Uitkerke, de topografie, de geschiedenis en de toponimie van Uitkerke en Sint-Jan-op-de-Dijk tot omstreeks 1900*, 1967, pp. 86, 149.

(9) K. DE FLOU, o.c., IV, 600.

(10) M. COORNAERT, o.c., 1967: in de term "oestileet" steekt "gheleet", d.i. het recht om de tiendeschoven uit de velden weg te halen.

(11) K. DE FLOU, o.c., IX, 997.

Het Transport van Vlaanderen uit 1408 noemt de Blankenbergse watering "Vinx Ambacht" : "oostwaert tot s Vincx ambocht syn vervloghen vande zande vanden dunen ... in Bredene; in Vyncx ambocht ende binder prochye van Clemskerke"; "de groote waterynghe van Blanckenberghe, gheseyt Vyncx ambocht" (1563) (13); "vander grooter wateringhe van Blanckeberghe, dictum Vynx ambocht" (1755) (14). Het ziet er naar uit dat de term Vinx Ambacht voornamelijk de noorwesthoek van de Blankenbergse Watering aanduidde, en feitelijk niet het gehele waterschap bedoelde.

4. De stad Brugge graaft haar eerste zeekanaal dwars door de Oostwatering

In paragraaf 2 wijzen we er op dat de afwatering van de Oostwatering aanvankelijk naar de Ede gericht was. Tegelijk diende de Scheure als de vaarweg van Brugge naar de sluis van de Ede dank zij het feit dat men de afgesneden Scheure door middel van de dijkgracht van de Romboutswervedijk met de sluis van de Ede verbonden had. Ondertussen werd de uitbating van de verkavelde gronden almaar beter georganiseerd door het bouwen van een groot aantal hoeven en het aanleggen van heerwegen en watergangen. Het waterschap liet de Lisseweegse Watergang, de Eevoorde en de Rondsaartader graven. Deze rechtlijnige kanaaltjes verbonden de voornaamste dorpen en de turfwinningen met de stad Brugge.

Anderzijds vestigden vissers zich op de geschikte plaatsen binnen de Evendijk B, o.m. op de Rugge (het latere Koudekerke), "ten Hoeke" en "ten Damme". Bij de sluis van de Ede ontstond onvermijdelijk een nederzetting waar schippers en vissers hun waren aan wal brachten. Daarnaast vermelden we de monniken, die enkele jaren voor 1100 op de plaats "ter Does" een abdij stichtten. Daar hun kloosterregel het vleesverbruik verbood, trachtten de monniken van alle kanten voorraden vis te halen. We wijzen hier op *de aanlegplaats "ter Ede", die de abdij ter Does regelmatig bezocht, en daardoor de naam Monnikerede verwierf.*

Daarbij komt nog dat de watergang die op de bewuste plaats in het Zwin uitvloeide, de Monnikerede werd genoemd. Verder wijzen we op een aantal wegen en wegels, die wegens hun functie de naam Doestweg of Visweg kregen (15).

Ondertussen diende de Scheure als vaarweg voor de handelsschepen, die hun koopwaar naar Brugge voerden. De waterloop behoorde echter niet aan de stad Brugge, maar evenals de andere watergangen aan de Oostwatering. Deze onderhield de Scheure als een afvoergeul. Na enige tijd was de bochtige bedding aan verslibbing onderhevig. Maar Brugge kon niet eisen dat het waterschap de Scheure helemaal tot een bevaarbaar kanaal omvormde. Daarom trachtten de Bruggelingen naar een vaarweg, waarover ze alle zeggenschap konden uitoefenen. De graaf gaf hen de vergunning om een eigen kanaal aan te leggen.

(13) K. DE FLOU, o.c., XVI, 496.

(14) M. COORNAERT, o.c., 1967, p. 145.

(15) M. COORNAERT, o.c., 1986, pp. 66-73; Idem, *Heist en de Eiesluis, de geschiedenis, de topografie en de toponimie van heist, met een studie over de Eiesluis en de middeleeuwse Vlaamse visserij*, Tielst, 1967, p. 459; Idem, *Westkapelle en Ramskapelle, de geschiedenis, de topografie en de toponimie van Westkapelle en Ramskapelle, met een studie over de Brugse tegelrie*, Tielst, 1981, pp. 376 en 393; Idem, o.c. 1985, pp. 509-510 en 606.

Maar de reden waarom ze hun vaarweg niet recht van Brugge naar Damme, maar wel naar Monnikerede groeven, was wel het feit dat het sas te Monnikerede stond.

De Bruggelingen hebben een kanaal aangelegd met een waterpeil, dat hoger stond dan dit van de andere waterlopen. Met dit doel bouwden ze dijken op beide oevers. Van Brugge uit trokken ze de Reie recht door het landschap naar het noordoosten. Daarbij lieten ze twee bochten van de Scheure liggen. Ze sloten hun kanaal 2 km ten zuidwesten van Oostkerke bij de bestaande Monnikerede aan. Vanaf dit punt, dat later bekend staat als Pylyzers Dam, kanaliseerden ze de Monnikerede tot de sluis van de Ede. Het eerste zeekanaal, dat later het Oud Zwin zal heten, was 9 km lang. Van Brugge tot Pylyzers Dam, d.i.; over 6,5 km behoorden de bedding en de dijken aan de stad Brugge. De overige 2,5 km blijken later aan de stad Monnikerede te behoren (16).

We menen dat het eerste kanaal weinig jaren na de bouw van de Evendijk B tot stand gekomen is, omdat de bestaande Scheure zonder dijken niet voldeed aan de behoeften van de scheepvaart. Ook de graaf had er alle voordeel bij dat het handelsverkeer en de medegaande tolrechten een aangroei kenden. Verder wijzen we er op dat het eerste zeekanaal de grens tussen het ambacht Oostkerke en het ambacht Dudzele vormde. Zulke grenzen zijn in de eerste jaren na de indijking vastgelegd. Anderzijds ontstonden er op sommige punten langs de nieuwe waterweg losplaatsen in de oorspronkelijke parochies Dudzele en Oostkerke. Zo zien we dat, bij het kruispunt van het (later zogenoemde) Oud Zwin en de Doestweg nr. 1, de losplaats aldaar tot het dorp Koolkerke uitgroeide (17).

5. Het eerste zeekanaal veroorzaakt een splitsing van de Oostwatering.

Het lijdt geen twijfel meer dat het graven van het eerste zeekanaal voor de stad Brugge en de Oostwatering de aanleiding is geweest om het probleem van de Reie uit de weg te ruimen. De oplossing bestond daarin dat het waterschap een andere weg zocht en vond voor de afvoer van zijn eigen water en dit van de Reie. De twee partijen bereikten volgend akkoord : 1. de oostwatering legde een watergang aan die Pylyzers Dam verbond met de Reigaarsvliet, en gaf aan de stad Brugge de toelating om langs de bedoelde weg haar overtollig water te laten wegvloeien; 2. het grondgebied aan de oostzijde van het eerste zeekanaal werd van de Oostwatering afgescheiden, en tot kleinere zelfstandige waterschappen omgevormd.

De Oostwatering groef vanaf Pylyzersdam een watergang noordoostwaarts dwars door het landschap tot het Krom Water. Onderweg werden een drietal kreken doorkruist. Ca. 500 m ten noordwesten van het Hof te Reigaarsvliet sneed de nieuwe watergang 3 gemeten achterleen van het leenhof af (E 698-700). Op het kruispunt van het Krom Water bouwde het waterschap een sluis, die later bekend staat als de Kwintensluis. Vervolgens werd door het landschap heen de nieuwe watergang 600 m verder doorgegraven, en vloeiende tenslotte door de Oostdijk A of Brolosedijk in de Reigaarsvliet uit.

(16) *Idem, o.c., 1981, p. 23.*

Op beide zijden van de watergang legde men dijken, die van de Kwintensluis tot de Oostdijk A aan het waterschap behoorden (18).

De bovenstaande feiten bewijzen dat de waterloop, die later de naam Oud Zwin overneemt, zeker geen natuurlijke kreek was. Verder steekt in de term Kwintensluis geen enkel bewijs dat de vermelde sluis aan de St.-Kwintinsabdij behoort heeft. Deze abdij bezat wel het tienderecht in de oorspronkelijke parochie Oostkerke en betaalde als eigenaar van het Tiendehof te Eienbroeke haar watergesot. Maar tiendeheffers waren niet verplicht om bij te dragen tot de afwatering van de gronden, waarop ze het tienderecht bezaten (19). De plicht om een gewest af te wateren rustte op de gemeenschap van de eigenaars, d.i. het waterschap. Het viel wel voor dat een afzonderlijke instantie enige financiële steun verleende. We weten echter niet welke bijdrage Brugge betaalde voor het lozen van het overtollige water van de Reie.

Het graven van het eerste zeekanaal van Brugge en het verbinden van dit kanaal met de Reigaarsvliet brachten een scheiding teweeg in het waterschap Oostwatering. De hoek ten oosten van het eerste kanaal kon niet afwateren naar de Kwintensluis, maar loste zijn water verder te Monnikerede. In bedoelde gewest stichtte men de wateringen Romboutswerve en "tusschen beeden Zwenen". Die laatste term slaat op de uiterste zuidoosthoek, die tussen het eerste zeekanaal (het latere Oud Zwin) en het tweede zeekanaal (Nieuw Zwin) lag. De Heer van het Hof van Oostkerke verwierf een derde van het "wase-ambochte vanden wateringhe van Reimboutswerve" (20). In de noordoosthoek van de Oostwatering werden de Kerkwatering en de watering van Baselishoek gesticht. De westgrens van dit gewest bestond uit: 1. het Oud zwin vanaf Pyllyersdam tot Eienbroek; 2. vanaf Eienbroek een theoretische lijn door het landschap tot de Hoekevaart; 3. de Sabsweg vanaf de Hoekevaart tot de Brolosedijk (21). De Heer van Oostkerke verkreeg een derde van het waasambacht van de watering "Ser Baselishoecke" en van het waterschap "daer die kercke van Oostkerke in staet" (22). Voortaan loosde het waterschap Baselishoek zijn water in het Zwin uit door een sluis, die 100 m ten zuiden van de kerk van Hoeke in de Krinkeldijk stond (23).

De bedoelde vier kleinere waterschappen, nl. Baselishoek, Kerkwatering van Oostkerke, Romboutswerve en Tussen Zwenen zijn enkele jaren voor 1100 afgescheiden. Maar de Oostwatering behield verder een grote oppervlakte. De watergangen van dit gebied werden gericht naar de boven vermelde Kwintenssluis en de Reigaarsvliet. We vinden vooralsnog geen geschreven bron, die laat uitschijnen dat de Oostwatering in de daaropvolgende decennia genoemd werd naar haar nieuw uitwateringspunt, b.v. naar de Kwintensluis of de Reigaarsvliet.

(18) *Idem*, o.c., 1981, pp. 42 en 277, top. reg. nrs. 157, 244, 257 en 341.

(19) *Idem*, o.c., 1989, pp. 3-12, 19-31, 22-42.

(20) R. DE KEYSER, *Het kasteel van Oostkerke*, 1984, p. 20.

(21) R. *Idem*, *Oostkerke*, in: *Rond de Poldertorens*, 6, 19 , 1, top. kaart.

(22) *Idem*, o.c. 1984, p. 20.

(23) M. COORNAERT, o.c., 1981, p. 80.

6. Het tweede zeekanaal van Brugge.

Nadat de Evendijk B de open vaarweg van Brugge naar de Zinkval afgesneden had, voeren de handelsschepen van zee uit naar Brugge door de sluis die "ter Ede" gebouwd was. Rond die sluis groeide al gauw een nederzetting van schippers en vissers. We moeten dan ook deze aanlegplaats als de eerste voorhaven van Brugge beschouwen (zie par. 4). Omwille van de kontakten met de abdij ter Doest verwierf het bedoelde schippersdorp de naam Monnikerede. Inmiddels ontstond ook "ten Damme", een nederzetting van vissers en schippers, die eerder traag aangroeide, omdat Damme over geen enkele waterweg beschikte, die het met het binnenland verbond. Maar naarmate de landwinning buiten de Evendijk B (= Kerkstraat) vorderde, kende het schippersdorp te Damme toch enige uitbreiding.

In die periode voldeed het eerste zeekanaal niet meer aan het groeiend scheepsverkeer, dat de goederen van Monnikerede naar Brugge, en van die stad uit over zee wegvoerde. Het 9 km lange kanaal kostte veel onderhoud, en vormde een nodeloze omweg naar het Zwin. De Bruggelingen kregen van de graaf de toelating om van de Reie uit een vaarweg recht naar Damme te graven. De nieuwe Reie vertrok uit de eigenlijke Reie ter hoogte van de oude Gistfabriek, en eindigde 5 km verder in de oude Sluisse dijk (= Ketelstraat), even ten westen van het schippersdorp Damme. *De Bruggelingen bouwden een sas op het noordeinde van hun tweede zeekanaal, en legden een dijk op beide oevers. De nieuwe vaarweg verwierf de naam Nieuw Zwin, en het eerste kanaal werd voortaan Oud Zwin genoemd.*

Het Nieuw Zwin betekende ook een voordeel voor het bestaande schippersdorp Damme, dat ten oosten van de Brugse Speie groeide. Steeds meer schippers en handelaars vestigden zich aan de vermelde Speie. *Omwille van het belang van het stijgende handelsverkeer schonk graaf Filip van de Elzas in 1180 stadsrechten aan Damme.*

We geloven dan ook dat het tweede zeekanaal van Brugge een paar decennia vroeger naar Damme doorgegraven was. Ondertussen fungeerde het Oud Zwin verder als vaarweg naar Brugge. Maar op verzoek van de stad Damme verbood de graaf in 1266, dat het sas van Monnikerede nog langer geladen schepen liet passeren (24).

Het aanleggen van een tweede kanaal op een hoger peil bracht opnieuw moeilijkheden mee voor de afwatering. De strook grond tussen het Nieuw Zwin en de Branddijk-Polderstraat kon niet langer afwateren naar de Scheure, d.i. de hoofdwaterring van Tussen Zwenen en Romboutswerve. Er bleef maar één oplossing over voor dit probleem. De bedoelde strook werd bij de watering van het Broek gevoegd, en waterde voortaan samen met het Broek ten oosten van Damme door de Branddijk naar het Zwin uit. De bewuste ingreep betekende een tweede afsplitsing van de oorspronkelijke Oostwatering.

7. De watering Reigaarsvliet bouwt twee sluizen in Schapenbrug.

Laten we even een overzicht geven van de afwatering en van de bevaarbare waterlopen in de 12de eeuw. Het grootste deel van de Oostwatering vloeyde door de Kwintenssluis naar de Reigaarsvliet.

(24) Idel, Sluizen en watermolens in Brugge en Damme, in: *Rond de Poldertorens*, 28, 1986, 2, pp. 77-83; 29, 1987

Door de aanleg van het eerste zeekanaal en het verlengde ervan naar de Reigaarsvliet waren vier kleinere waterschappen afgescheiden. Het tweede zeekanaal met de Brugse Speie vormde de hoofdvaarweg naar het eigenlijke Zwin. De Lisseweegse watergang, de Eevoorde en de Ronsaartader dienden als verbinding tussen de polderdorpen en Brugge. Middelerwijl vorderde de landwinning aan de noord- en oostzijde van de Oostwatering vlugger dan we tot nog toe aannemen.

Aan de noordzijde won men de Oudemaarspolder met (het latere) Heis, en aan de noordoostzijde de Vardenaarspolder met (het latere) Knokke. Beide landwinningen sloten zich bij de Oostwatering aan. Aan de rechterkant van de Reigaarsvliet, d.i. aan de oostzijde van de Oostwatering bedijkte men de Greveningepolder met (het latere) Mude. Die polder reikt in de noordwesthoek tot bij de Reigaarsvliet, maar liet de genoemde kreek open. De Greveningepolder vormde een afzonderlijke waterschap, dat in zijn zuidwesthoek naar het Zwin uitwaterde. Vervolgens werden aan de linkerkant van de Reigaarsvliet de Keuvel- en de Monnikenpolder gewonnen. Maar op het zuideinde van de Monnikendam ontmoeten de dijkbouwers de Reigaarsvliet, d.i. de uitweg voor het overtollige water van de Oostwatering. Toen nam men het besluit om de afwatering te reorganiseren.

Het waterschap bouwde even ten zuiden van de latere Palingstede een sluis in de Reigaarsvliet. Naar die sluis (die we de Noordsluis gaan noemen) richtte men de watergangen van de noord- en de noordwesthoek van de Oostwatering. Van de Noordsluis uit trok men de dijk van de Monnikenpolder door naar de Greveningedijk. Langs de noordzijde van die dijk werd de sluisvliet van de Kwintensluis recht naar de Reigaarsvliet doorgegraven. Daar bouwde men de Zuidsluis. Daar Brugge gebruik maakte van de Zuidsluis voor het lozen van het "winterwatere" van de Reie, betaalde de stad haar aandeel in het onderhoud van de bedoelde sluis. Daarna werd de Kwintensluis opgegeven (25).

We stellen het eerste afdammen van de Reigaarsvliet en de bouw van de twee sluizen te Schapenbrugge ten laatste ca. 1200. De ommelopers van Reigaarsvliet uit 1447 en 1583 situeren de bedoelde twee sluizen in en rond de 15de sekte van Reigaarsvliet. De grond tussen de twee armen van de Reigaarsvliet of Brugs Kanaal verwierf de naam Brugse Bilk. De wijk rond de twee sluizen heet nu Schapenbrug. De kaart van het Nationaal Geografisch Instituut (nr. 5/5-6) noemt de hofstede even ten zuiden van Schapenbrug ten onrechte de "Zwinarm Hoeve", en twee hofsteden bij het Isabellafort "Kalkhoeve" en "Theresiahoeve". Er bestaat immers geen enkele attestatie van de bedoelde drie namen. Verder geeft de vermelde kaart de verkeerde naam "Hoeve Leenhof van Reigaartsvliet" aan de hoeve Vier Ambachten. Die hoeve bezat absoluut geen enkel verband met het Hof te Reigaarsvliet, dat 1600 m ten zuidwesten vandaar gestaan heeft (26).

(25) *Idem*, o.c., 1974, pp. 31-32; *Idem*, o.c., 1981, pp. 43-44, kaarten nrs. 3, 8 en 11 (oostelijk deel).

(26) *Idem*, o.c., 1981, top. reg. nrs. 38, 39 en 460; *Idem*, o.c., 1974, top. reg. nr. 248

8. De Lisseweegse Watergang doet de watering Reigaarsvliet en Eiesluis ontstaan.

Uit de geschreven bronnen halen we eerder laat het bewijs dat de Oostwatering de naam van de Reigaarsvliet aangenomen heeft. We vernemen wel dat de Lisseweegse Watergang al in 1219 liep van de Monnikenspeie tot de Zwankendam ten noorden van Lissewege. De genoemde speie hield het peil van de Leet hoger dan dit van de Lisseweegse Watergang. Maar door het versassen van de boten door de Monnikenspeie liep het water soms uit de Lisseweegse Watergang en over de aanpalende velden. Dit feit verplichtte het waterschap om de watergang gescheiden te houden van de aanpalende grachten. Daardoor kon het gewest ten westen van de watergang niet langer afwateren naar de Reigaarsvliet. De gelanden waren verplicht om de Oostwatering in twee delen te splitsen (27).

De vroegste vermelding dat het overtollige water van de Reie naar Reigaarsvliet afvloeiende, dateert uit 1267; "le yeauwe qui vient de Brugez vers Reygeersvliet", d.i. het water dat van Brugge naar Reigaarsvliet loopt (28). Die tekst bewijst echter niet dat de Oostwatering in twee delen gesplitst is. Het oudste bewijs van de scheiding halen we uit een charter van 1279. Dit dokument verklaart dat het oostelijk deel van het vroegere waterschap behoorde "ter wateringhe die utwatert te Reighersvliete", en het westelijk deel "ter wateringhe die utwaertert te heyenslus". Het bedoelde charter verplichtte de betrokken partijen om dijken op beide oevers van de Lisseweegse Watergang te leggen, vanaf de Monnikenspeie tot Zwankendamme (29).

Niet alleen het westelijk, maar ook het noordwestelijk deel werd afgescheiden van het waterschap, dat al decennia lang naar de twee sluizen van Reigaarsvliet afwaterde. Het water van de bedoelde sectoren werd gericht naar een nieuwe sluis, die ten westen van Heis in de vroegere monding van de Ede gebouwd werd. De grens tussen de twee waterschappen bestond uit : de Lisseweegse watergang vanaf de Monnikenspeie tot Lissewege; vanaf de kerk noordwaarts door Lissewege naar de Kijfader te Heist; verder langs die ader en de Scheidingsader tot Veldegoed; tenslotte de Zomerdijk en de Pannedijk tot de zee. Daar de watering Eiesluis niet alleen het onderhoud van haar zeesluis, maar ook van de zeewering op zich moest nemen, kreeg de genoemde watering de zwaarste lasten te dragen. Maar eerst in 1736 zijn de twee waterschappen weer verenigd (30).

9. Reigaarsvliet watert vanaf 1412 uit door de Hoekesluis.

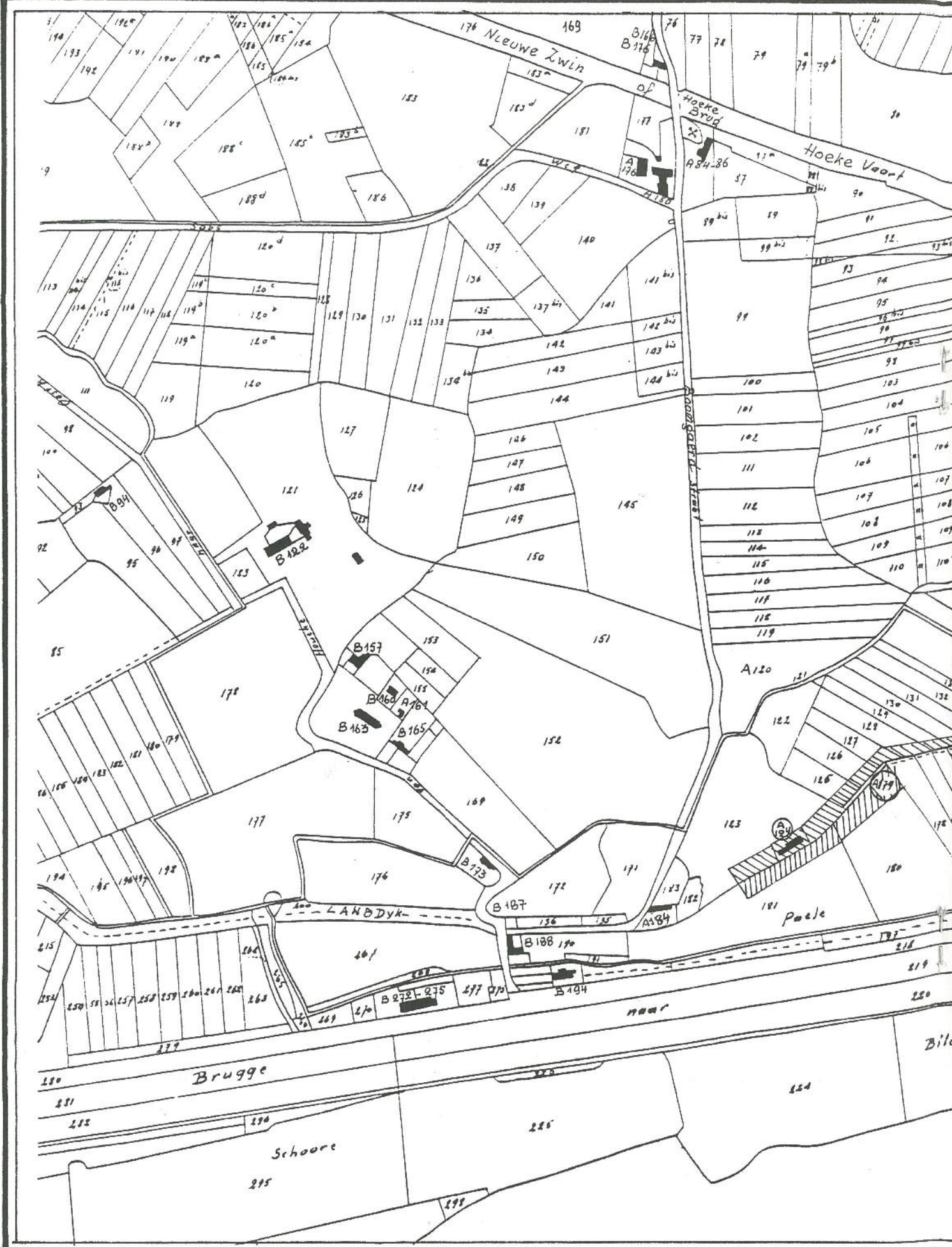
Het oudst bewaarde dokument dat bewijst dat het water van Brugge naar Reigaarsvliet vloeiende, dateert uit 1267 (par.8). Verder vernemen we in 1304 dat Brugge de sluizen van Reigaarsvliet verschanste, om die te beveiligen tegen mogelijke sabotage van de Franse vloot.

(27) *Idem*, o.c., 1972, pp. 104-107.

(28) *Idem*, *De watermolen en de havenkille van damme*, in : *Rond de Poldertorens*, 32, 1990, 3, p. 101.

(29) *Idem*, o.c., 1076, p. 297; *Idem*, 1972, pp. 108-109.

(30) *Idem*, o.c., 1076, p. 297; *Idem*, 1972, pp. 108-109.

176 Nieuwe Zwin
169
B116
76
77
78
79
79
79
Hoeke Voort
A 176
A 176
A 84-86
117
118
119
120
121
122
123
124
125
126
127
128
129
130
131
132
133
134
135
136
137
138
139
140
141
142
143
144
145
146
147
148
149
150
151
152
153
154
155
156
157
158
159
160
161
162
163
164
165
166
167
168
169
170
171
172
173
174
175
176
177
178
179
180
181
182
183
184
185
186
187
188
189
190
191
192
193
194
195
196
197
198
199
200
201
202
203
204
205
206
207
208
209
210
211
212
213
214
215
216
217
218
219
220
221
222
223
224
225
226
227
228
229
230
231
232
233
234
235
236
237
238
239
240
241
242
243
244
245
246
247
248
249
250
251
252
253
254
255
256
257
258
259
260
261
262
263
264
265
266
267
268
269
270
271
272
273
274
275
276
277
278
279
280
281
282
283
284
285
286
287
288
289
290
291
292
293
294
295
296
297
298
299
300
301
302
303
304
305
306
307
308
309
310
311
312
313
314
315
316
317
318
319
320
321
322
323
324
325
326
327
328
329
330
331
332
333
334
335
336
337
338
339
340
341
342
343
344
345
346
347
348
349
350
351
352
353
354
355
356
357
358
359
360
361
362
363
364
365
366
367
368
369
370
371
372
373
374
375
376
377
378
379
380
381
382
383
384
385
386
387
388
389
390
391
392
393
394
395
396
397
398
399
400
401
402
403
404
405
406
407
408
409
410
411
412
413
414
415
416
417
418
419
420
421
422
423
424
425
426
427
428
429
430
431
432
433
434
435
436
437
438
439
440
441
442
443
444
445
446
447
448
449
450
451
452
453
454
455
456
457
458
459
460
461
462
463
464
465
466
467
468
469
470
471
472
473
474
475
476
477
478
479
480
481
482
483
484
485
486
487
488
489
490
491
492
493
494
495
496
497
498
499
500

Brugge

Schoore

224

Bite

De stadsrekening 1333-34 deelt mee dat Brugge in 1333 240 pd. par., en de watering Reigaarsvliet evenveel, betaalden om samen een nieuwe sluis te bouwen te Reigaarsvliet. We veronderstelden reeds dat het om een totaal nieuwe sluis ging, maar nu nemen we aan dat het om de vernieuwing van een van beide sluizen ging. In de daaropvolgende jaren besteedde Brugge af en toe een som geld aan het onderhoud van de Zuidsluis (31). Ondertussen zette de naam Oud Zwin zich door tot het gehele afwateringskanaal. Dit toponiem had reeds in 1324 Schapenbrug bereikt (32).

Omstreeks 1400 begon de bochtige kreek buiten de twee sluizen tekenen van verslibbing te vertonen. Anderzijds kregen de sluizen zoveel verval, dat men dringend moest vernieuwen. Na veel onderhandelen kwamen Brugge en Reigaarsvliet tot de volgende overeenkomst: 1. de sluizen op de Reigaarsvliet niet meer herstellen; 2. een nieuwe sluis bouwen op de linkeroever van het Zwin tussen Damme en Sluis; 3. een watergang graven die het Oud Zwin met die sluis moest verbinden. De nieuwe watergang vertrok uit het Oud Zwin 1350 m ten zuidwesten van de vroegere Kwintensluis. De nieuwe sluis werd gebouwd in de Greveningedijk 1200 m ten noordoosten van Hoeke.

In de zomer van 1411 onteigende men de nodige stroken grond om de nieuwe watergang door te graven. Ondertussen vatte men het timmerwerk van de *nieuwe sluis van de watering Reigaarsvliet aan. Die sluis werd gebouwd in de buurt van de Kalkoven, die toen dicht bij het Zwin stond.* In januari 1412 was de nieuwe sluis afgewerkt en de nieuwe watergang gegraven. Op 20 januari gingen afgevaardigden van Brugge en Reigaarsvliet zien dat de nieuwe sluis "eerst drouch". Vanaf dit moment hielp het water van de sluisvliet - voortaan de Hoekevaart geheten - de bedding van het eigenlijke Zwin schuren. Anderzijds bereikten Brugge en Reigaarsvliet een akkoord om het Oud Zwin te ruimen, vanaf Koolkerke tot Wandelaars Brug (= Pylyzers Dam) (33).

In de bedoelde periode was de bedijking van de schorren aan beide zijden van de Reigaarsvliet reeds lang gevorderd tot de hoeve Wit Huis, die even ten noorden van het vroegere Vijfhuizen staat. De overblijvende smalle strook aan de linkerzijde van de Reigaarsvliet behoorde aan het Hof ter Kalvekete, en de strook op de rechterzijde aan Mevrouw van Gistel. In 1422 hebben de twee recht-hebbenden samen de verlande Reigaarsvliet afgedamd ter hoogte van de Vageviers- en de Noordpolder. De lange smalle polder werd het Nieuwland genoemd, en als 26ste sectie bij de watering Greveninge gevoegd. Voortaan konden de waterschappen Volkaarsgote en Reigaarsvliet op geen andere plaats meer uitwateren dan door de Hoekesluis (34).

(31) *Idem*, o.c. 1981, pp. 42-44.

(32) *Ibidem*, p. 37.

(33) *Ibidem*, pp. 51-56.

(34) *Idem*, o.c., 1974, p. 45; *Idem*, o.c., 1981, p. 56.

10. *Jan Baens Gat bij de Hoekesluis.*

Nadat de Reigaarsvliet in 1422 afgesloten was, werd in 1458 de watergang van Brugge tot Wandelaars Brug nogmaals herdolven. In 1474 zond Brugge magistraten uit, die de hoofdwaterring en van de watering Reigaarsvliet moesten schouwen. Met die waterlopen bedoelde de stad: 1. "thoude Zwin van Brucghe tot den Hazegarsse"; 2. "alzo voort (de watergang) tote der sluus ten Calchovene". Hier vernemen we dat de naam Oud Zwin al enkele jaren - vermoedelijk reeds voor 1421 - tot Vijfhuizen gevorderd was. Verder lezen we dat de Hoekesluis op 29 augustus 1482 was "inghegaen by der vloet van der zee" (35).

Enkele jaren later geraakte de omgeving van de Hoekesluis betrokken bij de oorlog tussen Brugge en Maximiliaan van Oostenrijk. In die strijd schaarde Filip van Kleef, gouverneur van Sluis, zich aan de zijde van de Bruggelingen. Maar van het oosten uit slaagden Duitse troepen, onder bevel van de graaf van Nassau, erin om Damme te bezetten. Brugge was afgesloten van zijn bevoorrading uit Sluis. Daarop begon Joris Picavet, kapitein van de Brugse milities, uitvallen te doen om de stad door middel van strooptochten te bevoorraden. In oktober deed Filip van Kleef voor een tweede keer de dijk te Hoeke doorsteken. De volgende nacht voeren Picavet en zijn mannen langs de gemaakte bres met schuiten naar Sluis. Maar bij hun terugreis werden ze in de vroege morgen door troepen van Nassau verrast. Dit feit bracht Brugge ertoe om in 1490 de vrede van Damme te sluiten met Maximiliaan (36).

Zodra de vrede van Kadzand in 1492 de strijd tussen Maximiliaan en Filip van Kleef beëindigd had, konden de waterschappen overgaan tot het dichten van de bressen, die tijdens de oorlog gemaakt waren. Op 23 april 1493 gingen afgevaardigden van Brugge en Reigaarsvliet zien naar "den gate ten Houcke byder sluus, tanderen tyden inghesteken by die van Brugghe, omme dat weder toe te dyckene". De bedoelde bres bevond zich naast de Hoekesluis, en was op last van de Bruggelingen gemaakt. In de loop van de zomer trachten dijkwerkers de bressen te Mude en te Hoeke te dichten. Middelerwijl stond de baljuw van Brugge toe te zien "up den dyc by Jan Baens gat". De bres werd immers ook al genoemd naar Jan Baen, sluismeter van Reigaarsvliet, die het dijkwerk leidde. Het dichten van het "gat van Picavet" is tenslotte gelukt op 11 november 1493 (37).

11. *De watering Reigaarsvliet bouwt een sluus te Nieuw Mude.*

Na het dichten van Jan Baens Gat en andere dijkbreuken, voerden het Oud Zwin en de Hoekevaart verder het overtollige water van Reigaarsvliet en van Brugge naar de zee af. In de bedoelde periode verergerde almaar de verslibbing van de Zoute Vaart, d.i. het eigenlijke Zwin tussen Damme en Sluis. Die toestand dwong Brugge ertoe om een kanaal tussen twee dijken aan te leggen.

(35) *Ibidem*, p. 62.

(36) *Idem*, o.c. 1974, pp. 61-64; *Idem*, o.c., 1985, pp. 63-64.

(37) *Idem*, o.c., 1981, pp. 64-65; *top. reg. nrs.* 154, 179 en 186; kaart nr. 4.

Dit kanaal werd gevoed met zoet water, en de Verse Vaart genoemd. Het mondde met een sas te Nieuwe Mude in het Zwin uit. Door het graven van de Verse Vaart werd te Hoeke de Zoute Vaart over 1,5 km afgesneden. Precies in die sektor mondde de sluisvliet van Reigaarsvliet, die van Greveninge, en die van Baselishoek in het Zwin uit.

De Verse Vaart werd in 1548-1550 gegraven. Tegelijk moest Brugge maatregelen treffen, waarmee het de afgesneden waterschappen zou tevreden stellen. De stad legde aan de oostzijde van de Verse Vaart een nieuwe Zoute Vaart aan, die verbonden was met het Pas en het Zwin te Sluis. Anderzijds kreeg Karel van Bonem de opdracht om te Nieuw Mude, ten behoeve van Reigaarsvliet, een nieuwe uitwateringslus te bouwen. *Die sluis werd gevestigd in de zeedijk van de Robbemoreelpolder te Mude tegenover "sint Jans dam", d.i. het westeinde van de huidige St.-Jansstraat te Sluis.* Ondertussen werd aan de westzijde van de Verse Vaart een watergang gegraven, die de afgesneden sluisvliet van de Hoekesluis verbond met de nieuwe sluis van Reigaarsvliet. Vanaf 1551 vloeide de Hoekevaart dus te Nieuw Mude weer in het Zwin uit (38).

Na enige tijd voldeed de sektor van de Verse Vaart tussen Damme en Lembeke niet meer aan de verwachtingen van de Bruggelingen. Ze besloten om een andere vaarweg naar Sluis te kiezen. In 1564 namen ze het Oud Zwin tot de plaats Pereboom (= Wandelaers Brug), en verder de Monnikerede tot Lembeke, en ze vormden deze om tot een bevaarbaar kanaal. Te Lembeke sloten ze de nieuwe Verse Vaart aan bij de bestaande eerste Verse Vaart. Te Mude bouwden ze een nieuwe zeesluis. De tweede Verse Vaart, waarop in 1566 de eerste zeeschepen naar Brugge voeren, werd de Koolkerkse of Sluise Vaart genoemd. Ondertussen vloeide het water van de Hoekesluis verder te Mude in de zee uit (39).

12. De militaire situatie verplicht Reigaarsvliet om de Zwarte Sluis te bouwen.

Daarna brachten de godsdiensttwisten heelwat beroering in het Brugse Vrije. Vanaf 1578 namen de Calvinisten de macht over in het graafschap Vlaanderen. Maar kort daarop begon de gouverneur Farnese van het zuiden uit de Nederlanden te heroveren. Toen deze gestadig noordwaarts vorderde, dreigden de Calvinisten zeewater binnen te laten door de sluisen van de wateringen. Tenslotte besloten, de Sluizenaren om hun stad door middel van inundatie te beschermen tegen Farnese. Omstreeks 1 augustus 1583 maakten ze een bres in de zeedijk naast de sluis van Reigaarsvliet te Mude. Daar de watering die breuk niet kon dichten, spoelde de zee de genoemde sluis helemaal weg.

De achterliggende oude Hoekesluis was niet meer in staat om het instromende zeewater tegen te houden. Daarop zou Reigaarsvliet ergens tussen de Hoekesluis en Mude een dam opwerpen in de sluisvliet. Maar de Sluizenaren braken de Hoekesluis zelf uit, zodat het Noordvrije door het zeewater overspoeld werd. Eerst toen Sluis zich op 5 augustus 1587 overgaf, kon het Brugse Vrije eraan denken om het overstroomde land droog te leggen. In 1589 werd een dam gelegd "ten Houcke, noort byden dyck daer wylent Jan Frans heule lach", in de sluisvliet of Zoute Vaart.

(38) *Ibidem*, pp. 78-82, kaarten nrs. 4 en 11 (oostelijk deel).

(39) *Ibidem*, pp. 82-84.

Het waterschap gaf de vernielde Hoekesluis helemaal op. Het bouwde in het voorjaar 1590 in de vermelde dam een nieuwe sluis met 7 voet breedte en 5 voet hoogte.

Reigaarsvliet kocht in 1601 van de stad Brugge de afgesneden sektor van de Zoute vaart. Voortaan noemde men deze "wylendt de zoutte vaert van brugghe, nu den hoofwaterganck van deze water-rynghe". Maar door de bouw van de boven vermelde dam was de Hoekesvaart ten noorden van de dam afgesneden. Daardoor was het waterschap verplicht om gedeeltelijk zijn water doorheen het grondgebied van de watering Greveninge af te wateren. Na onderhandelingen kwam Reigaarsvliet in 1599 ertoe om "de sluis van 1590" te versterken en te verlengen (40).

Terwijl de afwatering van Reigaarsvliet weer normaal werkte, verschaftte de militaire situatie nieuwe moeilijkheden. Het St.-Frederikfort werd in 1605 gedeeltelijk op "de sluis van 1590" gebouwd. Nadat het Twaalfjarige Bestand op 9 april 1609 was ingegaan, besloot het Vrije het St.-Frederiksfort gedeeltelijk te slechten. De overblijvende soldaten hielpen toezien dat de sluis geruimd en versterkt werd. In 1610 werd een hulpsluisje gebouwd naast "de sluis van 1590". In 1616 schoot het waterschap een bijzonder watergeld om hout te kopen dat nodig was, om een nieuwe sluis te bouwen naast het St.-Frederiksfort.

De nieuwe sluis is gebouwd in 1617 in de inlaagdijk, die in 1589 gelegd werd op het bevel van Gregorio del Blanco, "dycgrave generael van Vlaenderen". Het waterschap schoot 16 gr. per gemet, die moesten betaald worden door Reigaarsvliet en zijn "achterwateringhen", d.i. Greveninge, Klein Reigaarsvliet, Baselishoek, Kerkwatering, Romboutswerve en Volkaarsgote, samen 19.242 gemeten groot. De overige waterschappen brachten 1241 pd. gr. Daarbij leende Reigaarsvliet nog 787 pd. gr. De uitgaven voor de bouw van de sluis, die later Zwarte Sluis heet, beliepen 2098 pd. gr. Het water van de betrokken waterschappen vloeyde vóór de winter 1617-1618 door de nieuwe sluis af. De kleine oudere sluis werd afgestopt (41).

13. *Reigaarsvliet watert uit op het Hazegras.*

Reeds voordat het Twaalfjarig Bestand op 13 maart 1621 zou ten einde lopen, vernam men dat de Sluizenaren dreigden de dijken bij de Zwarte Sluis door te steken, om het Noordvrije te inunderen. Daarop besloot Fontaine bevelhebber van de Spaanse troepen, het Zwinfront te beschermen door middel van een verschanste linie, en een bevaarbaar kanaal te graven dat de bedoelde linie zou bevoorraden. Fontaine vestigde zijn kamp in de wijk Vijfhuizen. De linie van Fontaine bestond uit het St.-Isabellafort, het St.-Theresiafort en enkele redouten langs de Vuile Vaart. De linie liep tot het St.-Frederiksfort, dat de Zwarte Sluis beschermde.

In het voorjaar van 1622 begon men de Legervaart van Brugge naar het Zwinfront aan te leggen. Deze bestond uit het Oud Zwin van Brugge tot Schapenbrug. Verder werd de kronkelende half verlande bedding van de Reigaarsvliet rechtgetrokken, verbreed en verdiept tot de Legerbrug.

(40) *Ibidem*, pp. 97-104; *Idem*, o.c. 1985, pp. 138-146.

(41) *Idem*, o.c., 1981, pp. 113-117.

Vanaf dit punt verliet men de bedding van de Reigaarsvliet, en namen een kortere weg naar het Isabellafort. *Op de westkant van dit fort bouwden de militairen een saskom, omdat ze de bedoeling hadden om daar schepen te versassen naar het Zwin.* Het noordeinde van de Legervaart, die in de schorren uitmondde, werd verdedigd door het St.-Theresiafort. Anderzijds voeren de schippers van de Legervaart uit over de Hoekevaart en de Verse Vaart naar de forten voor Sluis (42).

Zoals gezegd, hoorde het sas van het Isabellafort bij de domeinen van de koning. Daar de Legervaart diende voor de scheepvaart, werd het peil van dit kanaal hoger gehouden. Daartoe bouwde men een sasje bij de Legerbrug. Toch bewijzen verscheidene posten *dat de watering Reigaarsvliet gebruik maakte van het sas van het St.-Isabellafort om daar haar water te lozen.* Het genoemde waterschap hielp de bedoelde sluis onderhouden. Maar in 1657 groef de waterschap Eiesluis een totaal nieuwe watergang dwars door Heist en Knokke. Hier gaat het om de Isabellavaart die vanaf het genoemde jaar het water van Eiesluis door het sas van het St.-Isabellafort liet wegvloeien. Eiesluis slaagde er zelfs in om in 1660 het vermelde sas te kopen (43).

In de tweede helft van de 17de eeuw waterde Reigaarsvliet verder door de Zwarte Sluis, en Eiesluis door het sas van het St.-Isabellafort af. *Maar in 1704 vernielden de Nederlanders de Izabellasluis.* In de daaropvolgende jaren was de watering Eiesluis verplicht om haar afwatering te richten, enerzijds naar de Blankenbergse Watering, anderzijds naar de Zwarte Sluis. *De toestand verbeterde echter aanzienlijk, zodra de waterschappen Reigaarsvliet en Eiesluis zich in 1736 weer met elkaar verenigden* (44). Na de Oostenrijkse Successieoorlog werd, met de instemming van de Nederlanders, *het Pas te Sluis afgedamd. In die dam bouwde men in 1755 de Passluis.* Door die sluis konden de wateringen van de Zwinstreek hun water naar het Pas en het Zwin aflaten (45).

Toen Jozef II in 1780 zijn moeder Maria-Theresia opvolgde, maakte hij al gauw plannen om de Zwinstreek niet langer door de Passluis, maar wel door een sluis op het Hazegras te laten afwateren. *De bedoelde sluis werd in 1784 aan de noordzijde van het Hazegrasfort gebouwd.* Het water van alle waterschappen ten oosten van de Blankenbergse Dijk werd gericht naar een nieuwe afwateringsweg, die bestond uit de Drie Buizen, de Verloren Kost en *de Hazegrassluis.* Maar de bedoelde waterweg was niet in staat om het water van de polders ten oosten van de Verse Vaart af te voeren. Bijgevolg richtte de Nederlandse regering in 1818 de Generaliteit van de Hazegrassluis op. Deze gemeenschap omvatte een grondgebied van 30.084 gemeten (13.308 ha) (46).

In 1845 werd van Boechoute uit het Leopoldkanaal tot aan het sas van Heist gegraven.

(42) *Idem, o.c., 1974, pp. 246-247; Idem, o.c., 1981, pp. 117-118.*

(43) *Idem, o.c., 1974, pp. 258-261; Idem, o.c. 1976, pp. 361-362; Idem, o.c., 1981, pp. 124-125.*

(44) *Idem, o.c. 1985, p. 278.*

(45) *Idem, o.c., 1981, pp. 183-187.*

(46) *Ibidem, pp. 195-197.*

Dit kanaal was bestemd om de polders, die al lang kampten met een moeilijke afwatering te laten uitwateren te Heist. Toen men in 1853 aan de westzijde van het Leopoldkanaal het Schipdonkkanaal aanlegde, werden de watergangen die van het westen uit het water naar het Leopoldkanaal aanvoerden, door middel van sifons onder het Schipdonkkanaal door geleid. Verder werd de uitwateringsweg van de Hazegrassluis in 1872 van het Zwin afgesneden door de bouw van de Internationale Dijk. Sedertdien wateren de polders van de Zwinstreek alle te Heist in de zee uit. Bijgevolg werden de bedoelde polders onlangs verenigd tot één waterschap, geheten de *Zwin-polder*.

14. De Hoekesluis stond bij de Kalkoven. (zie par.9)

In 1411 ontmoeten we de eerste zinspeling op de Hoekesluis. Op 9 februari overlegde de stad Brugge met het Brugse Vrije "te wat steden de sluus vander wateringhen van Reinghersvliete te best ende orborlixt gheleit was, omme ute waterne in de vaert tusschen den Damme ende der Sluis". De genoemde twee partijen kwamen overeen dat de watering Reigaarsvliet een nieuwe sluis zou bouwen in de bedoelde sektor. In het najaar controleerden Brugge en het Vrije "thout ende twerc van der nieuwer sluus van Reinghersvliete ... de voorwoorde ghemaect *up tstic van der nieuwer sluus gheleit ten Calchoven*". In januari reisden schepenen van Brugge en het Vrije "ter sluus van Reinghersvliete, die nieuwe ghemaect was omme te visiteirne, as zoe eerst drouch" (47).

Uit de bovenstaande alinea's leren we dat de nieuwe sluis van Reigaartsvliet gevestigd werd langs "de vaert" tussen Damme en Sluis. De term "vaert" bedoelde toen reeds geruime tijd het eigenlijke Zwin, dat door herhaaldelijk baggeren het uitzicht van een kanaal gekregen had. Maar de beschrijving van de schorren langs het Zwin, van Damme tot Nieuw Mude, die dateert uit 1421, situeert de kalkoven op de linkeroever van de Vaert of Zwin. De sluis stond bij het noordeinde van een strook schorre tussen Hoeke en Mude, nl. bij "*une place appellée le Calchoven...ladicte nouvelle escluse*" (48).

De "nieuwe sluis van Reigaartsvliet" werd nog enige tijd met de bedoelde algemene term aangeduid, ofwel genoemd naar de Kalkoven. Op 21 april 1474 schrijft men nog de "sluus ten Calchovene". Een bericht van 27 april situeert de sluis binnen de parochie Hoeke. Dit blijkt uit het feit dat men zich begaf "ten Houcke ter rekeninghe vander wateringhe van Reygaertsvliete". Op 14 augustus 1481 stonden afgevaardigden van het Vrije "up de sluus van Reyghersvliete". Verder vernemen we dat het Vrije in de nacht van 29 augustus 1482 arbeiders zond, om de "sluus van Reyghersvliete" ter hulp te snellen. Tenslotte werd in 1493 nogmaals de sluis van Reigaarsvliet bedoeld, toen men "den gate ten Houcke byder sluus" dichtte. De bewuste bres heette "Jan Baens gat" of "tgat van Pycavet" (49).

In de rekeningen van de watering Reigaarsvliet duidt de schrijver de sluis van het waterschap meestal aan met de term "den sluus".

(47) *Ibidem*, pp. 51-52.

(48) *Ibidem*, pp. 53-56.

(49) *Ibidem*, pp. 63-65; 418, nr. 179.

Toen er in 1549 te Mude een plaats gezocht werd om een nieuwe sluis te bouwen, vergeleek men het peil van de geplande sluis met "tpas vanden watere, van daer den sluus van Reygarsvliet nu licht". Deze in 1551 gebouwde sluis heet in 1566 "de sluse van der wateringhe van groot Reyghersvliete". Ondertussen werd de Hoekesluis niet meer onderhouden. Maar in 1583 spoelde de inundatie de sluis te Mude helemaal weg. Het waterschap was verplicht om de "oude sluusse ten Houcke" weer te herstellen. De sluis werd echter in 1584 door de Sluizenaren uitgebroken, zodat het Noordvrije door het zout water overstroomd geraakte (50).

15. De Hoge Bilk en het Jan Baens Gat.

De ommeloper van de watering Greveninge situeert de Hoekesluis 2200 m ten oosten van de kerk van Hoeke, nl. tegenover de zuidoosthoek van het 3e bg. Grev. (51), dat toen in de parochie Mude gelegen was. In de bedoelde hoek bevindt zich de Hoge Bilk. Die term is een verzamelnaam voor enkele samengevoegde percelen, die samen het perceel D 480 vormen. Het noordelijk deel van de Hoge Bilk (D 480 noord) behoorde vroeger aan Jan Dhondt, maar was enkele jaren voor 1602 in het bezit van de watering gekomen. Het bedoelde noordelijk deel paalde west aan de Ramsweg, d.i. de uitweg van de Ramswal (52), noord en oost aan de ader, d.i. de grens tussen het 3e en 4e Grev., zuid aan de bochtige dijk van de kleine polder die buiten de Greveningedijk gewonnen was.

Ziehier de omschrijving van het deel D 480 Noord : "de waterynghe (= Greveninge) over Jan Dhondt, ande oostzyde daeran (= x D479), over den verdonckerden Ramswach (" nu de nieuwe adere", nota ca. 1700), een lanc sticq, op de suudtzyde seere crom, cum noortzyde ende oosthende ande adere, ende verhact ant suutoosthende suutwaert tot anden dyck (= Greveningedijk), cum suutoosthouc ant gat daer tsluuseken pleecht te ligghen". groot 4 G 72 R. In D480 noord staken overigens nog 220 R, die aan het koor van de St.-Janskerk behoorden (f° 10ro). Het boven vermelde "sluuseken" was geen sluis van de watering Reigaartsvliet, zoals R. Crois verkeerdelijk op zijn kaart met nummer 8 aangeeft (53), maar wel de vroegere sluis van de watering Greveninge (54).

Aan de zuidzijde van het boven omschreven perceel D 480 noord ligt een kleine polder (D 480 midden), die enkele decennia vroeger buiten de Greveningedijk gewonnen werd. Daar dit poldertje in de ommeloper van Greveninge geregistreerd werd, moeten we aannemen dat het al vroeg bij het waterschap gevoegd is. Ook de bedoelde kleine polder was vroeger een eigendom van Jan Dhondt. Hieronder zullen we vernemen dat zelfs de sektor van de Greveningedijk tussen D 480 noord en D 480 midden aan Jan Dhondt behoort heeft.

(50) Ibidem, p. 81 en pp. 97-98; op p. 415, nr. 154 meenden we verkeerdelijk dat de oude Hoekesluis na 1551 nog in stand gehouden werd.

(51) RAB, Aanw. 3655, Omm. Watering Greveninge, f° 9vo, 1602.

(52) M. COORNAERT, 1981, o.c., p. 444, nrs. 386 en 387; kaart nr. 4.

(53) R. CROIS, Twee sluizen van Groot Reigaarsvliet, in : Rond de Poldertorens, 4, 1975, pp. 185-192.

(54) M. COORNAERT, o.c., 1981, top. reg. nr. 452, kaart nr. 4.

Hier volgt de omschrijving van het poldertje D 480 midden : "de waterynghe (= Greveninge) over Jan Dhondt, ande suutzide daeran, een polderken cum dyck ande noordzyde ende andt westhende hiertoe-gemeten, cum westhende ant gat daer de oude sluyse lach van Rey-garsvliet, wylen Jan de Baenst gat", groot 3 G 250 R (f° 10vo). De boven vermelde drie stukken grond maten 4 G 72 R, 220 R en 3 G 242 R, samen 8 G 242 R, zonder de zeedijk van het bedoelde poldertje. Samen vormen ze de oorspronkelijke grootte van de Hoge Bilk.

Maar Frans Verplancke heeft in november 1706 alle delen van de weide, ook de geplaneerde zeedijk van het poldertje tot aan de oever van het Zwin samen gemeten, en de gehele Hoge Bilk omschreven als volgt: "de 3 voorseide (percelen), mits den geplaneerden dycq, an suuden ende oosten jegens tswin nu medegemeten, tsamen eenen bilcq genaempt den hoogen bilck", groot 12 G 228 R. Tegelijk verschijnt in 1706 de oudste vermelding van het toponiem Hoge Bilk (f° 10ro). Overigens wijzen we er op dat de bres bij de Hoekesluis, die aanvankelijk "het gat van picavet" en "het gat van Jan Baen" heette, reeds lang voor 1602 verkeerdelijk genoemd werd naar Jan de Baenst (zie par.10).

Tot zover ontmoeten we het toponiem Kalkoven eerst in 1411 en 1412, d.i. in de periode waarin de Hoekesluis gebouwd werd. De volgende attestatie stamt uit het charter van 1421, waar de schorren langs het Zwin geboekt werden. De opsomming van die schorren van de linkerzijde van het Zwin vertrekt uit Damme. Uit de tekst halen we de volgende passage: "de la dicte nouvelle escluse extendant vers oost, jusques au Dam de la nouvelle Mue, y a trois scors, lun contenant cinq lines 17 verges, lautre une line 75 verges..." Vertaling : vanaf de genoemde nieuwe sluis (= Hoekesluis) strekkende naar het (noord)oosten, nl. tot de Dam van Nieuw Mude, liggen er drie schorren; de ene omvat 1 G 217 R, de tweede 175 R ... (55).

We vermoeden dat het terrein van 1 G 217 R toen de schorre was, die later door de voortschrijdende sedimentatie aangeslibd is tot de aanwas, die door een voorganger van de boven vermelde Jan Dhondt bedijkt werd. Maar de Kalkoven in de buurt van de Hoekesluis wordt niet meer vermeld in de ommeloper uit 1602. Vermoedelijk maakt reeds de ommeloper uit 1510 geen gewag meer van een kalkoven. Indien dit waar is, dan brengt een document uit 1474 de laatste vermelding van de Kalkoven bij de Hoekesluis: "sluus ten Calchovene" (par. 14). Anderzijds wijzen we even op het feit dat Jan Dhondt en zijn voorzaten, blijkens de ommeloper van het waterschap, eigenaars geweest zijn van de sektor van de Greveningedijk, die langs het bewuste poldertje liep.

16. De Hoekesluis is voor 1602 verdwenen.

Hierboven brengen we een tekst uit de ommeloper van 1602, die de Hoekesluis van de watering Reigaartsvliet, van de linkeroever van de Hoekevaart uit gezien, situeert naast het Jan Baen Gat. Volgens stappen we naar de rechteroever van de Hoekevaart over, waar we de Hoekesluis van het 1e bg. Grev. uit bekijken. Vooreerst geven we een beschrijving van het bedoelde 1e begin.

Daarbij steunen we op de kaart die Ignatius Drubbele in 1774 getekend heeft (56), en op de kadasterkaart van Popp uit ca. 1850.

Het 1e bg. is de enige sectie van de watering Greveninge, die op de rechteroever van de Hoekevaart ligt. Het paalt noord aan het "nieuw Swin ofte Houcke vaert", oost en zuid aan de "Hoogstrate ofte landdijk" (kaart van 1774), d.i. het zuidoende van de Greveningedijk, west aan de ader, die de watering Greveninge scheidt van het 24e bg. van de watering Baselishoek. Het 1e bg. Grev. is ca. 500 m lang, en ca. 200 m breed (Poppkaart). De sectie omvat 16 G 136 R.

De ommeloper van Greveninge verklaart dat het 1e bg. begint "inde prochie van St. Tanne ter Mude verre zuutwest vander kercke, by Houcke Boven ande Hoochstrate, tusschen tgescheet vander water- ynghe van s heerbazelis Houck vuerghemeens ende een ader in zelve ghescheet ande westzyde, den dyck vander waterynghe van Grevenynghe ande oostzyde ende andt zuuthende, streckende alzo noortwaert totten Nieuwen Zwene" (f° 1ro).

In de zuidhoek vinden we het eerste perceel van het 1e Grev., weduwe Joos Spruute "inden hoeck vander adere ende tghescheet vander waterynghe, mette zuudtzyde vuerghemeens an huerlieder zelfs vervallen hofstedekin, dat licht inde waterynghe van sHeer Bazelis Houck", groot 166 R (A 165-165bis); aan de noordzijde daarvan 236 R "met een vervallen hofstedekin ande zuudtzyde byt westhende daerup staende" (A 164). Aan de noordzijde liggen 3 G 16 R, "met wylent een hofstede" (A 158-163); verder aan de noordzijde "een bilcxkin", dat 2 G 244 R en 281 R omvatte (A 155-157). Het noordeinde van het 1e Grev. besloeg "eenen bilk, wylent een hofstede... met eenen grooten haecke tot andt Nieuwe Zwin", groot 5 G 187 R (A 149-153). Een nota uit ca. 1650 vult de beschrijving aan als volgt: "gemeten tot aen tvallen van den hoevere, midts dat de dycken van den Swene byden invloet vanden zeewaeter afgespoelt".

Het laatste perceel omvat 746 R (A 154) en ligt aan de noordwesthoek van het voorgaande perceel. het bevindt zich "andt oosthende vanden haecke, een vyfhoucte stick, mette noortzyde ende oosthende ant Nieuwe Zwin, jehens (= tegenover) *tduerghesteken gat daer de houde sluuse van Reygarsvliet lach*, commende metten zuutoosthende ghemeten tot anden thee' (= teen) vanden vorseiden Landyck (= Greveningedijk)". Een ingevoegde nota uit ca. 1650 meldt: "38 R afghespoelt int Swin". De kaart uit 1774 tekent de laatstgenoemde twee percelen als één blok grond, en geeft als grootte 5 G 187 R, en "uyt 746 Ro tot 2.1.8 Ro (= 2 G 108 R), de reste afgespoelt", d.i. 38 R (57).

Wanneer we de bovenstaande tekst aangaande de Hoekesluis, samenbrengen bij de gegevens over dezelfde sluis in paragraaf 14, dan komen we tot de volgende bevindingen. De bedoelde oude sluis van Reigaarsvliet bevond zich bij het westeinde van het polderken in de Hoge Bilk. Naast de Hoekesluis lag de vroegere bres in de toenmalige zeedijk, d.i. het Jan Baens Gat. Dit betekent dat de bedoelde bres zich in de Hoge Bilk bevond. Van de overzijde uit gezien stond de oude sluis tegenover het oosteinde van de Greveningedijk in het 1e bg. Grev.

(56) RAB, Bl. Wat. port. 13, kaart 854.

(57) Fonds Jonckheere, Omm. Greveninge, f° 1ro-2ro, 1602.

Ca. 100 m ten oosten van de vermelde 1e sectie van Greveninge ligt een waterloop, die R. Crois verkeerdelijk beschouwt als de dijk van Greveninge (58), maar die door Drubbele terecht de "hoofstwaerterganck wilent de soute vaert" genoemd wordt (1774). De bedoelde watergang vormde toen "den hoofstwaerterganck van s'heer Baselis hoek", die het water van het genoemde waterschap afvoerde naar de Zwarte Sluis van Reigaarsvliet. Oorspronkelijk stond de sluis van Baselishoek 200 m ten zuiden van de kerk van Hoeke. De bedoelde sluis waterde toen rechtstreeks zuidwaarts naar het Zwin af. Tegelijk vloede ook de Hoekesluis van Reigaarsvliet rechtstreeks in het Zwin of Zoute Vaart uit. De bedoelde twee sluisvlieten werden echter in 1550 door de aanleg van de Verse Vaart A van hun uitweg afgesneden.

De Verse Vaart A heeft een bocht van 1,5 km van het Zwin of Zoute Vaart afgesneden. Die sektor loopt van de hoeve Blauw Huis, die 500 m ten zuiden van de gewezen Hoekesluis staat, tot het vroegere St.-Donaasfort, en behoorde aan de stad Brugge (59). Dit deel van het vroegere Zwin werd in 1554 door Brugge afgestaan aan de betrokken twee waterschappen (60). De watering Reigaarsvliet kreeg de sektor die loopt van de Hoekevaart tot het St.-Donaasfort, en de watering Baselishoek verwierf de sektor vanaf het Blauw Huis tot de Hoekevaart. Tegelijk verbond Brugge de afgesneden sluisvliet van Baselishoek opnieuw met de Zoute Vaart door de oostelijke dijkgracht van de Verse Vaart A in te richten als een sluisvliet. Die nieuwe watergang strekt vanaf het "Majesteijts comp-toir" tot het Blauw Huis (kaart van 1774).

17. De gemeente Hoeke omstreeks 1774.

De kaart van Ignaas Drubbele in 1774 getekend, verschaft ons niet alleen interessante feiten aangaande de topografie en de hydrografie van de streek rond de Hoekevaart, de Hoekesluis en de Verse Vaart A. Dank zij de bedoelde kaart vernemen we ook heel wat gegevens over de bewoning van een deel van Hoeke in de tweede helft van de 18de eeuw.

De kaart strekt westwaarts tot en met "de kercke van Houcke" (B 163). Aan de oostkant van de kerk tekent Drubbele een huis op B 165. Maar de kaart van Popp toont nog drie huizen meer aan de noordzijde van de kerk, nl. op B 157, B 160 en B 161. Popp tekent de weg die noordwaarts "van Houcke naer Oostkerke" loopt, en anderzijds naar het "Kanaal van Brugge naer Sluys" (= Damse Vaart). Ca. 200 m ten zuidoosten van de kerk situeert Drubbele een tweewoonst (B 173), nl. het "huys daer Anthonis Moens woont" en het "huys daer Pieter Labbe woont". Ca. 50 m zuidelijker kruist de Oostkerkse straat "Den Land Dyck", d.i. de voortzetting van de Hoogstraat die naar het zuidwesten strekt. De huidige naam van de Landdijk is Krinkeldijk.

Bij het bedoelde kruispunt staat het "huys competerende Jacobus Hughe, daer Juliaen Jonckbloet woont" (B 187). Aan de zuidzijde van de Krinkeldijk vinden we de "herberghe den Pellicaen" (B 188). Ca. 50 m zuidelijker bereikt de Oostkerkse Straat de westoever van de Sluise Vaart.

(58) R. CROIS, o.c., p. 187.

(59) M. COORNAERT, o.c., 1981, kaart nr. 11 (oostelijk deel).

(60) Ibidem, p. 100; kaart nr. 4.

Aan de noordzijde van de kanaaldijk staan twee openbare gebouwen: 1. het "Majesteijts comptoir", d.i. het douanekantoor van de Oostenrijkse overheid (B 272-275), 100 m ten zuidwesten van de Pelikaan; 2. het "provincie comptoir", het douanekantoor van de provincie (B 194), 75 m ten zuidoosten van de Pelikaan. Ook Popp geeft de laatstgenoemde vier woningen weer.

We volgen nu oostwaarts de Krinkeldijk of Hoogstraat, die 150 m verder noordwaarts afsplitst van de Hoogstraat. Daar begint een "heerwegh" die Popp "De Boomgaard Straet" noemt, en die noordwestwaarts naar Westkapelle loopt. Bij de vermelde wegsplitsing toont Drubbele het "huys competerende Joannes van de Couter, daer hy woont" (A 184). De Boomgaardstraat bereikt 850 m verder noordwestwaarts de "Smisse" van Hoeke (A 180), en nog 100 m verder de "Houckebrugge" over het "Nieuw Swin ofte Houcke Vaert". Drubbele tekent de "Houckemeulen" met het molenhuis bij de zuidoosthoek van de brug (A 84-86), en een huis op de noordwesthoek (B 176). Ca. 350 m noordwest ontmoet de Boomgaardstraat de huidige Roden Osse Straat, die Popp de "Weg van Houcke naar Sint Anne ter Muyden" noemt (61).

De Boomgaardstraat vormt zoals we verklaren de oude Hoekestraat, die Westkapelle verbond met de wijk rond de Pelikaan, voordat de Boomgaardstraat in 1935 rechtgetrokken werd. Tegelijk is de bedoelde nieuwe weg vanaf het perceel A 120 recht naar het zuiden door middel van een hoge brug doorgetrokken naar Lapscheure en Maldegem. Maar aan de zuidzijde van A 120 passeert de nieuwe weg over de ader, die het 22e en 24e begin van de watering van 's Heer Baselishoek van elkaar scheidt.

Precies op die plaats takte, voordat in 1935 de nieuwe weg aangelegd werd, een landweg zuidoostwaarts uit de eigenlijke Boomgaardstraat af. Dit wegje was ca. 150 m lang, en liep naar de bewoonde wijk die voor de verwoesting van de 17de eeuw de stad Hoeke vormde. Drubbele tekent in 1774 de bedoelde aftakking als een vervallen landweg, en noemt deze een "verdonckerde boogaert straete". Gerard Tilleman heeft die landweg gezien zoals hij voor 1935 bestond. Bij het opwerpen van de noordelijke oprit van de nieuwe Hoekebrug, werd de oude Boomgaardstraat vervangen door de nieuwe toegangsweg naar de hoeve Tilleman. Gerard Tilleman kan nog een deel van het oude wegje situeren.

Jan Tilleman, zoon van Gerard, woont nu op de hoeve, die bij het zuideinde van de vervallen Boomgaardstraat, op de kruin van de Krinkeldijk of Hoogstraat staat. Maar in 1774 bestond zijn hoeve alleen uit één gebouw, dat vermoedelijk één van de overgebleven huizen van de vroegere stad was. Drubbele omschrijft dit huis als volgt: "hofstedeken Ambrosius van Wilde cum suis, daer hij woont" (A 124). Maar in de 19de en 20ste eeuw werd dit hoeveke, zowel aan het westeinde als aan het oosteinde, door middel van stallen en schuren uitgebouwd tot een volwaardige hofstede. Deze draagt nu de naam "Hoogstrate".

Ca. 100 m ten oosten van de hofstede Tilleman tekent Drubbele nog één huis, dat aan de zuidzijde van de Hoogstraat staat. Hij omschrijft dit gebouw als volgt: "Stathuys; juffrouwe vidua Peers, daer François Coussemaecker woont" (A 179). het vroegere stadhuis en het hoeveke van A. van Wilde zijn de enige twee gebouwen, die in 1774 van de stad Hoeke overbleven. Jan Tilleman bewerkt nu de percelen, waarop de vroegere stad verrees.

(61) Ibidem, top. reg. nrs. 319, 401 en 438.

In vroegere jaren stootte vader Gerard herhaaldelijk op sporen van muurresten en kelders in het zuidoende van B 125-130, in het noordeinde van b 180-181 en in B 123. De bebouwde kom van de stad strekte zich, over een lengte van ca. 300 m en een breedte van ca. 200 m uit vanaf de berm van de oprit van de huidige Hoekebrug tot even ten oosten van het vroegere stadhuis.

Verder situeert de kaart van Drubbele, 400 m ten zuidoosten van de hofstede Tilleman, binnen de gemeente Hoeke, de hofstede "hofstede sieur Vermeire... buyten waeterynghe, daer Joseph Verbeke woont, genaemt het Blauwhuys". Die hoeve staat aan de westzijde van de vroegere Zoute vaart, buiten "De Mostaerd Dyk" die loopt van het Blauw Huis, langs de zuidzijde van de Zwarte Sluis, naar het St.-Donaasfort (62). Binnen de Mostaertdijk ligt een polderken dat ca. 125 m breed is, en dat Drubbele noemt "het Sweers polderken liggende in de prochie van Lapschure". Aan de zuidzijde daarvan ligt een kleine polder waarin Drubbele, 300 m ten oosten van het Blauw Huis, de steenklamp van een "steenoven" tekent, op een perceel van "sieur François Vermeire" (63).

Hierboven hebben we de bewoning van de gemeente Hoeke gesitueerd, voor zover we die aangetroffen hebben op de kaart van Drubbele uit 1774. Daarbij verwezen we telkens naar de kadasterkaart van Popp uit ca. 1850. In de omgeving van de kerk vonden we 4 huizen, in de wijk rond Pelikaan 7 huizen, rond de Hoekemolen 3 huizen. In de wijk van de vroegere stad staat alleen de hofstede Hoogstrate, en ten oosten daarvan de hoeve Blauw Huis. Tenslotte toont Popp nog 7 woningen meer : een hoeveke 400 m ten noordwesten van de kerk (B 86); een hoeve 200 m ten noordwesten van de kerk (B 122); een huis 350 m ten noordwesten van de kerk (B 94); een hoeve 1 km ten zuidwesten van de kerk (B 80); een hoeve 1300 m ten noordwesten van de kerk (B 48); een hoeve 300 m ten noordwesten van de Smisse (B 166); een huis 1700 m ten noorden van de Smisse (A 9). Popp geeft in totaal 23 woningen aan.

18. *Is er een zoutschip vergaan bij de Hoekesluis ?*

Uit de paragrafen 8 en 13 blijkt dat de Hoekevaart ca. 850 m ten noordoosten van de huidige Hoekebrug in het Zwin uitmondde. Op de plaats stond ca. vier eeuwen geleden de Hoekesluis van de watering Reigaarsvliet. R. Crois heeft op een kaart het punt aangeduid, waar de genoemde sluis in 1411 werd gebouwd (64). Samen met Gerard en Jan Tilleman en ca. 50 leden van de Heemkundige Kring St.-Guthago hebben we op 7 mei 1989 de omgeving van de Hoekesluis bezocht. Daarbij staken we de voetbrug over, die ons allemaal zonder moeilijkheden over het eigenlijke Zwin bracht. Zodoende bereikten we de rechter- of oostelijke oever van de vroegere zeearm, waar in vroegere eeuwen talrijke vaartuigen naar Brugge voeren.

(62) De naam Mostaertdijk is over de Zwarte Sluis heen uitgebreid tot de greveningedijk, en wel tot de nachtegaal; zie *ibidem*, top. reg. nrs. 127 en 314.

(63) *Ibidem*, hfdst. V : zeven eeuwen stenen bakken in het Brugse Vrije, pp. 293-351. We ontmoeten steenbakker F. Vermeire en Remi Demeire (of Vermeire) en na hem zijn weduwe, die in de periode 1651-1676 stene bakten te Monnikerede. Zie R. DE KEYSER, in: *Rond de Poldertorens*, 28, 1, pp. 37-41, die steenovens situeert langs de Verse Vaart.

(64) R. CROIS, o.c., pp. 185-192.

Reeds in december 1980 hebben we foto's gemaakt van het boven bedoelde knooppunt van het Zwin en de Hoekevaart (65). We hebben toen de Hoge Bilk bezocht, waar men moeilijk de plaats kan herkennen, waar de kalkoven en het Jan Baen Gat zich bevonden hebben. Wat we toen zeker niet wisten, is dat aan de overkant van het Zwin langs de dicht met riet begroeide oever een onbegroeide plek te vinden was. Jan Tilleman heeft ons op 7 mei 1988 dit opmerkelijke feit aangewezen. Na ons bezoek heeft Jan grondstalen van de bewuste plek genomen en voor onderzoek doorgestuurd naar de Bodemkundige Dienst. Hij heeft het rapport van deze dienst in een brief verwerkt. Hier volgt de tekst van zijn brief.

" Op 7 mei 1989 werd met de heemkundige kring Sint-Guthago op zoek gegaan naar het verdwenen H O E K E. Tijdens de verdere wandeling is er ook een stukje natuurgebied langs het oude ZWIN aan het licht gekomen. Daar bevindt zich een onbegroeide open plek in de rietkraag gelegen voor een ophoging langs de oever. Daar rees de vraag waarom er op die tamelijk beperkte plaats geen plantengroei aanwezig was.

Een open vraag met vermoedens naar een vaststaand antwoord, wilde ik wel eens achterhalen. Met de grondboor heb ik een staal genomen tot op één meter diepte, en dit laten ontleden door de Bodemkundige Dienst van België.

Het rapport van deze dienst luidt als volgt:

grondsoort, waarde:	70 (dit stemt overeen met kleigrond)
PH Kc1	: 7,5 (hoog)
Humus (%)	: 4,3 (normaal)
Fosfor	: 35 mg/g (1/3 meer dan normaal)
Potas	: 95 mg/g (bijna 4 maal meer dan normaal)
Magnesium	: 166 (6,4 maal meer dan normaal)
Calcium	: 5.9250 (tamelijk hoog)
Natrium	: 154 (29,6 maal meer dan normaal)

Besluit : elke normale plantengroei is hier onmogelijk door de te hoge zoutconcentratie.

Deze eerder kleine plek is gelegen op een druk bevaren handelsroute tijdens de middeleeuwen. Dit wekt het vermoeden dat hier wel eens een schip met ruw zout kan gezonken zijn.

Bewerkte houten balken werden tijdens ruimingswerken ook al ter plekke bovengehaald."

De door Jan Tilleman aangeduide plaats bevindt zich op de rechterkant van het eigenlijke Zwin, even ten zuiden van de Hoge Blik. Beide oevers van het Zwin zijn begroeid met een brede rietkraag. Maar over een lengte van ca. 8 m en een breedte van ca. 2 m vindt men op de bewuste plaats geen riet of enige andere begroeiing. Die plek vormt een deel van A 211 oost. Uit het rapport halen we hier de volgende twee treffende gegevens:

1. de bodem van die plaats bevat een abnormaal hoog gehalte aan zout (Natrium, 29,6 maal teveel).
2. daar werden reeds vroeger bij het ruimen van de waterloop stukken bewerkt hout bovengehaald.

De bedoelde gegevens wijzen erop dat daar een schip geladen met zout gezonken is. Het bedoelde schip is mogelijk niet het enige dat in de loop der eeuwen in het Zwin verging.

Het feit dat het mogelijke zoutschip amper 100 m ten zuiden van het Jan Baens Gat onder de bodem zou kunnen steken, kan het vermoeden wekken dat het gezonken zou kunnen zijn tijdens de schermutselingen van 1490, waarin Joris Picavet en de Bruggelingen de dijk doorstaken naast de Hoekesluis (zie par. 10). Het bedoelde vaartuig kan evenwel reeds lang voor 1490, ofwel enkele jaren na 1490, op de zeeoever gezonken zijn.

Lijst van afkortingen:

Aanw.	: Fonds Aanwinsten
Bas.	: watering van 's Heer Baselishoek
bg.	: begin, sectie van een waterschap
Bl. Wat.	: Fonds Blankenbergse Watering
G	: gemet = 44 aren
gr.	: 1 pond groten = 12 pond parisis
Grev.	: watering van Greveninge
omm.	: ommeloper, landboek
port.	: portefeuille landmeterskaarten
R	: roede = 14 voeten
Reig.	: watering van Reigaarsvliet

NOORDZEE

GROTE PANNE

SCHAARTE

KNOKKE

HAZEGRAS

Zwin

WATERING

POLDER 84G

BUTSPOLDER

VAGEVIERSPOLDER

Reigaarts

Vlie

WATERING

KEVELPOLDER

HOGHE POLDER

VOLKAARTS

GOTE

VARDENAARSPOLDER

MONNIKENPOLDER

POLDER 20G

POLDER 87G

NOORDPOLDER

TANISPOLDER

POLDER 94B

POLDER 177G

KLEIN REIGAARTS

BAESPOLDER

SCHELLEBANK

□ 10

□ 9

WATERING

GREVENINGE

WESTKAPELLE

12

□ 11

REIGAARSVLIET

Oud Zwin

BASELISHOEK

HOEKEO

□ 14

□ 15

□ 16

□ 17

WATERING

Zoute Vaart of Zwin

ZUIDELUKE LANGE POLDER

18

MONNIKEREDE

OOSTKERKE

LAPSCHEURE

KERKWATERING

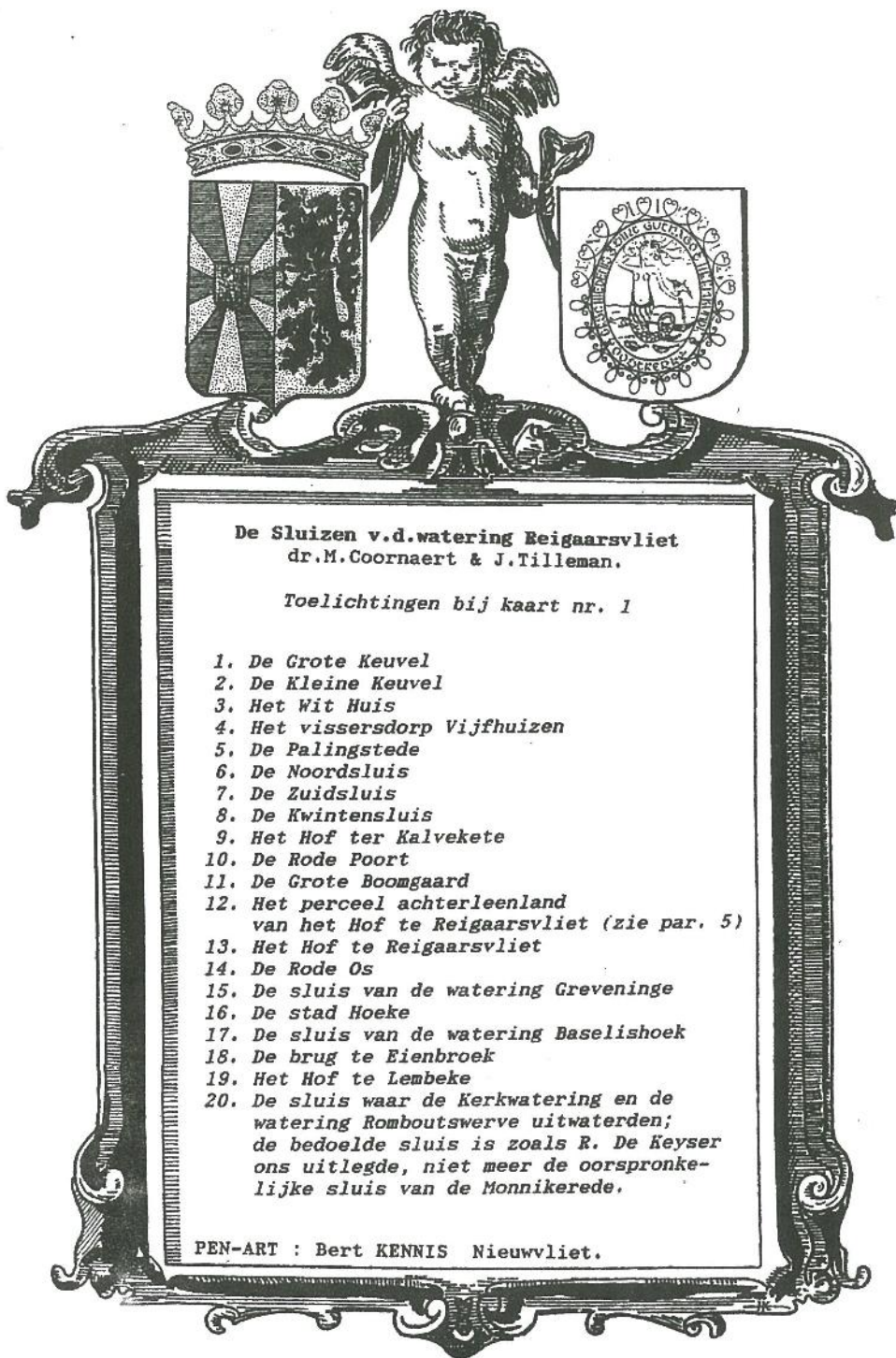
NAMENPOLDER

WATERING ROMBOUTSWERVE

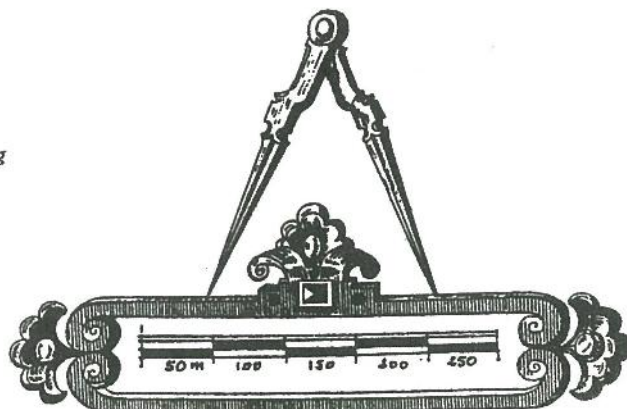
□ 19

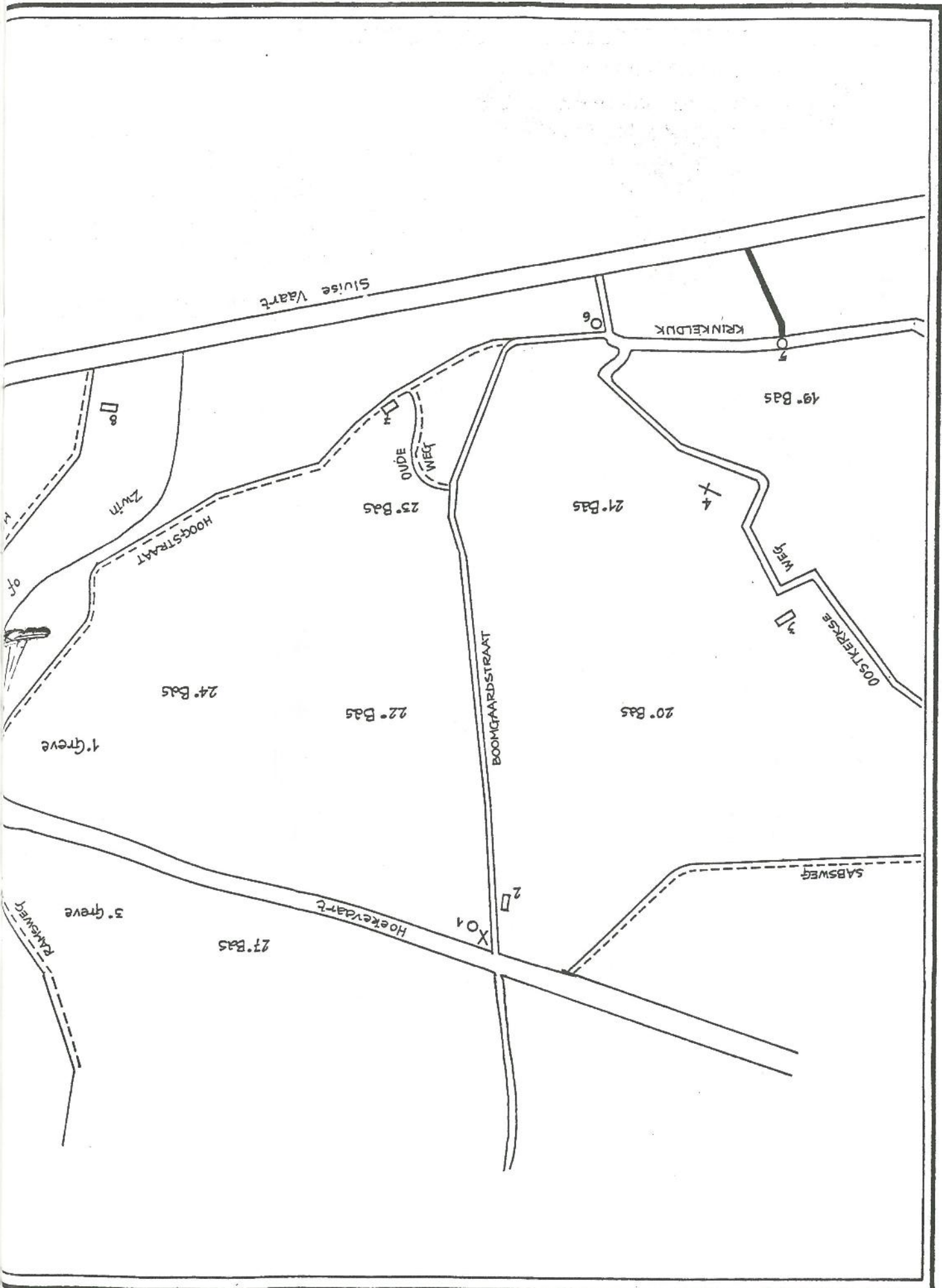
20

JAN G...
ROBBE 10

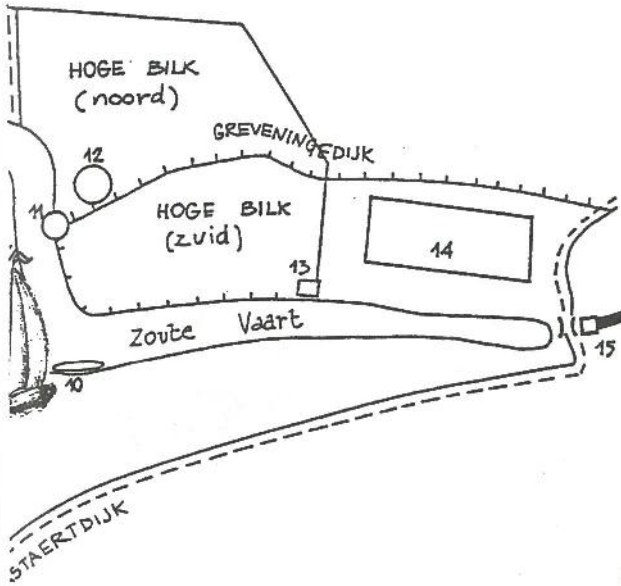
In de noordwesthoek van de kaart beginnen de duinen de zeedijk van de Vardenaarspolder te overstuiven. Het Oud Zwin vloeit ten oosten van Westkapelle door twee sluizen in de Reigaarsvliet, die bij Vijfhuizen in het Zwin uitmondt. De Hoge Polder, de Polder van 84 G, de Butspolder, de Vagevierspolder en de Noordpolder beschikken nog steeds over de zeeweringen, zoals die bestonden voor de Elisabethvloed van 1404. De Hoekevaart is nog niet gegraven. Nr. 19 bedoelt de sluis die in de 14de en 15de eeuw herhaaldelijk verschijnt als "de sluse te Lembeke". Overigens situeren we alleen enkele belangrijke hofsteden.

4^e Greve

**De Sluizen v.d.watering Reigaarsvliet
dr.M.Coornaert & J.Tilleman.**

Toelichting bij kaart nr.2

1. De Hoekemolen met het molehuis
2. De smisse van Hoeke
3. De hoeve op B 80 (Utenhem)
4. De kerk van Hoeke
5. De vroegere sluis van Baselishoek
6. De herberg Pelikaan
7. De hoeve Jan Tilleman
8. De steenoven van Frans Vermeire
9. De hoeve Blauw Huis
10. Het mogelijke zoutschip
11. Het Jan Baens Gat
12. De vroegere kalkoven
13. De vroegere sluis van Greveninge
14. Het St.Frederiksfort
15. De Zwarte Sluis met brug.

PEN-ART : Bert KENNIS Nieuwvliet.

